

УДК 346/351.863+338.43/

Ю.В. ГАРУСТ, докт. юрид. наук,
Сумський державний університет

А.І. ПЕРЕЛАЗНИЙ, Сумський державний
університет

ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА АПК: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ключові слова: фінансово-економічна безпека підприємства АПК, система фінансово-економічна безпека підприємства АПК, забезпечення фінансово-економічна безпека підприємства АПК, управління системою фінансово-економічна безпека підприємства АПК

Успішний розвиток та функціонування будь-якого підприємства в умовах нестабільності ринку знаходиться у прямій залежності від надійної, якісної та ґрунтовної системи фінансово-економічної безпеки. Сучасний етап трансформації ринкових відносин в агропромислового комплексі (далі – АПК) характеризується необхідністю нарощування обсягів виробництва сільськогосподарської продукції та продуктів її промислової переробки, покращення фінансового стану та підвищення рівня доходності підприємств АПК, забезпечення продовольчої безпеки країни тощо. Вирішення зазначених завдань на мікрорівні неможливе без формування ефективної системи фінансово-економічної безпеки підприємства АПК, належного її забезпечення та організації управління на високому рівні.

Питання фінансово-економічної безпеки підприємства досліджували такі вчені, як: О.О. Бондаренко, Л.І. Васечко, Т.Г. Васильців, А.М. Вергун, В.Я. Карковська, Н.О. Ковальчук, В.В. Кохан, І.П. Мойсеєнко, А.П. Лазарева, В.Ф. Столбов, О.А. Хлистун та інші. При цьому деякі питання щодо фінансово-економічної безпеки підприємства АПК у тій чи іншій мірі були досліджені такими науковцями, як: В.В. Бойко, Ю.О. Єлістратова,

В.Я. Карковська, І.О. Крюкова, О.В. Митяй, В.І. Переверзєв, О.А. Хлистун, О.А. Хоменко та інші.

Проте, незважаючи на досить велику кількість наукових праць, присвячених дослідженню фінансово-економічної безпеки підприємства, питання щодо фінансово-економічної безпеки підприємства АПК, в тому числі поняття даної категорії, особливостей, формування, забезпечення та управління, а також правового забезпечення, враховуючи відповідну специфіку, комплексно не досліджувалися, а тому залишаються актуальними та малодослідженими, що і є метою статті.

Протягом останнього десятиліття однією з найбільш поширених причин виникнення фінансової кризи і банкрутства сільськогосподарських формувань була відсутність ефективною системи здійснення фінансової безпеки. На даний час фінансово-економічна безпека підприємства є передумовою формування національної безпеки країни в цілому [1, с.50].

На сьогоднішній день забезпечення ефективних економічних відносин між всіма суб'єктами агропромислової сфери в умовах трансформації національної економіки та переходу аграрного виробництва на інноваційну модель розвитку вимагає оптимальних, а також дієвих зовнішніх та внутрішніх механізмів фінансово-економічної безпеки як на рівні підгалузей, так і на рівні підприємств агропромислового комплексу. Результативна організація системи фінансово-економічної безпеки підприємств АПК ґрунтується на ефективних важелях управління фінансовими та ресурсними потоками, яким належить вагоме місце у вирішенні питань фінансової стійкості, фінансового забезпечення сталого розвитку та мінімізації ризиків фінансової діяльності тощо.

Досліджуючи питання щодо поняття фінансово-економічної безпеки підприємства АПК, необхідно акцентувати увагу на тому,

що законодавчо дане питання не закріплено. Натомість, на доктринальному рівні існує велика кількість підходів до визначення поняття фінансово-економічної безпеки підприємства.

Так, Н.Ю. Подольчак під фінансово-економічною безпекою підприємства розуміє захищеність потенціалу підприємства у різних сферах діяльності від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення [2, с.5]. І.П. Мойсеєнко та О.М. Марченко поняття фінансово-економічної безпеки підприємства визначають як такий його фінансово-економічний стан, який забезпечує захищеність його фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для стійкого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [3, с.15].

Науковці Н.О. Ковальчук та А.Г. Корбутяк пропонують наступне визначення фінансово-економічної безпеки підприємства: це такий стан його економічної системи, який характеризується внутрішньою збалансованістю, стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, високим рівнем адаптованості до мінливих умов зовнішнього середовища та її здатністю забезпечувати фінансово-господарську діяльність на основі реалізації інтересів власників корпоративних прав, інвесторів шляхом оптимального поєднання наявного інструментарію діагностичного та контролюючого фінансового характеру [4, с.251].

Зауважимо, що фінансово-економічна безпека підприємства АПК є достатньо складною системою. Це пояснюється тим, що вона включає певний набір внутрішніх характеристик, спрямованих на забезпечення ефективного використання матеріальних, трудових, інформаційних та фінансових ресурсів. Зважаючи на це, вважаємо, що поняття «фінансово-економічна безпека підприємства АПК» необхідно розглядати, виходячи з різних під-

ходів до його визначення, серед яких слід виділити ресурсно-функціональний, системний, потоковий.

Так, ресурсно-функціональний підхід передбачає, що безпека підприємства визначається рівнем забезпеченості його функціональних складових (фінансової, соціальної, інформаційної, техніко-технологічної, екологічної, політико-правової, силової, продуктової тощо) [5, с.189]. Отже, відповідно до ресурсно-функціонального підходу фінансово-економічну безпеку підприємства АПК можна визначити як рівень забезпечення функціональних складових підприємства, серед яких важливими є фінансова захищеність та стійкість, ліквідність, конкурентоспроможність, фінансова незалежність та ділова активність підприємства тощо.

Системний підхід ґрунтується на захищеності від ризиків, ефективності функціонування, здатності до розвитку і взаємозв'язках безпеки, життєвого циклу функціонування підприємства [5, с.190]. З цієї точки зору фінансово-економічну безпеку підприємства АПК слід розглядати як рівень його фінансового стану, який покликаний забезпечувати стабільну захищеність пріоритетних фінансових інтересів підприємства шляхом протидії реальним та потенційним загрозам як зовнішнього, так і внутрішнього характеру.

І.О. Крюкова, як прихильник потокового підходу, зазначає, що саме визначення фінансово-економічної безпеки з погляду процесів оптимізації фінансових потоків віддзеркалює фактори часу, доходності та ризику, що є чинниками найбільшого впливу на фінансову діяльність підприємств агропродовольчої сфери та підґрунтям стійкої фінансової архітектури галузі [6, с.45]. Таким чином, з точки зору потокового підходу фінансово-економічна безпека підприємства АПК являє собою сукупність певних принципів, інструментів та методів забезпечення та ефективного функці-

онування підприємства у довгостроковому періоді.

Зважаючи на вище зазначене, вважаємо доцільним розглядати фінансово-економічну безпеку підприємства АПК у контексті системно-поточкового підходу. З цих позицій фінансово-економічна безпека підприємства АПК має розглядатися як здатність до ефективного управління фінансовими потоками підприємства з метою забезпечення стійкого фінансового стану підприємства, реалізації фінансової стратегії, захисту та протидії наявним або потенційним загрозам та ризикам сталого розвитку підприємства.

Останнім часом фінансово-економічна безпека викликає все більшу зацікавленість підприємств у процесі реалізації принципово нових підходів до управління. Під час розгляду фінансово-економічної безпеки будь-якої економічної системи будь-якого рівня необхідно виходити з її здатності протистояти небезпекам і загрозам для досягнення поставлених цілей. А це неможливо без формування відповідної системи фінансово-економічної безпеки [7, с.124].

З урахуванням специфіки аграрного виробництва та особливостей функціонування підприємств агропромислової сфери система фінансово-економічної безпеки повинна включати: діагностику банкрутства, моніторинг фінансово-економічної стійкості, ідентифікацію та запобігання ризиків, оцінювання конкурентоспроможності та ефективності реалізації економічного потенціалу, інноваційного розвитку, ринкової вартості майна, зокрема діагностику латентної вартості підприємства як критерію ефективності управління, антикризового управління, якості підприємницької діяльності як комплексно, так і в системі процесно-структурованого менеджменту, та діагностику логістичних систем управління [5, с.190].

Отже, зважаючи на зазначене, пропонуємо розглядати систему фінансово-економічної

безпеки підприємства АПК як сукупність відповідних елементів, необхідних для її формування, функціонування, забезпечення, а також управління нею.

Забезпечення фінансово-економічної безпеки будь-якого підприємства, в тому числі й підприємства АПК, є доцільним та ефективним за допомогою певного механізму, що має відповідні складові. Механізм забезпечення повинен формуватися через систему управління фінансовими відносинами шляхом використання певних принципів, фінансових важелів, інструментів, фінансових методів, правового й інформаційного забезпечення, за допомогою фінансових досліджень, які дозволяють досягти основні цілі підприємства [8, с.138].

Акцентуємо увагу на тому, що для протидії і боротьби з різного роду загрозами необхідним є створення та ефективне управління системою фінансово-економічної безпеки підприємств [9, с.103]. Управління системою фінансово-економічної безпеки являє собою організовані дії, які забезпечують злагоджене функціонування всіх служб, підрозділів і співробітників підприємства з метою запобігання чи усунення загроз діяльності підприємства [9, с.106].

Зауважимо, що однією з умов життєдіяльності підприємств у ринкових відносинах є саме вміння його системи управління організувати систему безпеки, яка з певною мірою достовірності повинна гарантувати уникнення загроз, що формуються в системі його зовнішнього та внутрішнього середовищ [10]. Під організацією управління фінансово-економічною безпекою підприємства АПК необхідно розуміти формування його організаційної структури, тобто визначення складу суб'єктів управління та їхніх взаємозв'язків, та розподіл завдань, повноважень, відповідальності між окремими ланками управління.

Виділяють два принципові підходи до організації управління фінансово-економічною

безпекою підприємства: без створення спеціалізованого підрозділу; зі створенням спеціалізованого підрозділу. При цьому, для ефективного забезпечення системи фінансово-економічної безпеки підприємства, в тому числі й підприємства АПК, доцільним є створення відповідного підрозділу – служби безпеки, функціонування якого передбачає залучення відповідних фахівців (спеціалістів).

Говорячи про правове забезпечення системи фінансово-економічної безпеки підприємства АПК, зауважимо, що сьогодні визначення функцій, повноважень, прав та обов'язків служб безпеки підприємства, в тому числі підприємства АПК, відсутнє як на рівні закону, так і на рівні підзаконного нормативно-правового акту. Таким чином, необхідним і, на нашу думку, першочерговим є правова регламентація діяльності щодо захисту фінансово-економічних інтересів підприємства.

Зауважимо, що у 2004 р. вже була спроба закріпити і таким чином врегулювати зазначені питання на законодавчому рівні. Проект Закону про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб було зареєстровано у Верховній Раді України 01.07.2004 р. за № 5738 (далі – Проект закону), який був спрямований на визначення правових, організаційних та управлінських основ функціонування служб безпеки суб'єктів господарювання, порядку їх взаємодії з іншими суб'єктами, які здійснюють діяльність щодо убезпечення прав, обов'язків і гарантій служб безпеки у зв'язку із здійсненням цієї діяльності. Головною метою Проекту закону була необхідність визначення окремим законодавчим актом діяльності структурних підрозділів суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб щодо забезпечення їх власної безпеки і розмежування їх з суб'єктами господарювання, які забезпечують безпеку третіх осіб на договірних засадах на підставі відповідної ліцензії.

Прийняття Закону України «Про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб» сприяло би підвищенню рівня захищеності суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб, подальшому розвитку підприємницької активності та створенню необхідних умов для інвестиційної діяльності. Але, на жаль, на початку 2005 р. даний проект був відхилений Верховною Радою України (за нього проголосувало лише 178 депутатів) [11].

Зважаючи на те, що норми права, які в тій чи іншій мірі регулюють питання, пов'язані із забезпеченням фінансово-правової безпеки підприємства, знаходяться в окремих нормативно-правових актах, вважаємо першочерговим прийняття такого нормативно-правового акту, який би в повній мірі визначав питання щодо діяльності такого структурного елемента підприємства як служба безпеки. При цьому доцільним залишається закріплення на законодавчому рівні питань щодо цілей та завдань діяльності служби безпеки підприємства, їх функцій та повноважень, прав та обов'язків, а також відповідальності.

Іншими словами, з одного боку законодавче закріплення завдань, функцій, повноважень, прав та обов'язків служби безпеки є важливим для забезпечення фінансово-економічної безпеки агропромислового підприємства з метою здійснення ефективної діяльності такого підприємства, зниження рівня виникнення ймовірних загроз, мінімізації їх наслідків тощо, тобто спрямоване на захист законних прав та інтересів підприємства. З іншого боку – визначення на рівні законодавства меж відповідальності такого структурного елемента підприємства як служба безпеки передбачає захист інших суб'єктів господарювання від незаконного втручання відповідної служби у їх діяльність, заборона здійснення певних видів діяльності, що відноситься виключно до повноважень державних органів

(тобто здійснення її у певному правовому полі), використання лише незаборонених законодавством методів для досягнення цілей захисту фінансово-економічної безпеки підприємства тощо.

Проведене дослідження фінансово-економічної безпеки підприємства АПК дозволяє стверджувати, що формування ефективної системи фінансово-економічної безпеки, належного її забезпечення та організації управління на високому рівні має важливе значення як на мікрорівні, тобто для самого підприємства, так і макрорівні в контексті ефективного функціонування системи економічної безпеки держави. При цьому важливим залишається питання щодо відсутності ґрунтовних законодавчих розробок, які регулюють фінансово-економічну безпеку підприємства, тим більше підприємства АПК. Наявність норм права, що в тій чи іншій мірі регулюють питання, пов'язані із фінансово-економічною безпекою підприємства, в окремих нормативно-правових актах негативно впливає як на фінансово-економічне становище підприємства, так і самої держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Хоменко О. А. Роль фінансової безпеки підприємств агропромислового комплексу у економічному розвитку держави / О. А. Хоменко // Науковий вісник Херсонськ. держ. ун-ту. – 2015. – Вип. 12 (3). – С. 50–53.
2. Подольчак Н. Ю. Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки: навч. посібник / Н. Ю. Подольчак, В. Я. Карковська. – Львів : Вид-во Львівськ. політехніки, 2014. – 268 с.
3. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства : навч. посібник / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів : Вид-во ЛДУВС, 2011. – 380 с.
4. Ковальчук Н. О. Підходи щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки вітчиз-

няних підприємства / Н. О. Ковальчук, А. Г. Корбутяк // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 249–255.

5. Хлистун О. А. Формування змісту фінансово-економічної безпеки підприємств агропродовольчої сфери / О. А. Хлистун // Вісник Чернігівськ. держ. технологічного ун-ту. – 2014. – № 2 (74). – С. 187–195.

6. Крюкова І. О. Фінансова архітектура інноваційного розвитку підприємства АПК / І. О. Крюкова // Соціально-економічний розвиток України в умовах трансформаційних змін: виклики, тенденції, перспективи : [колективна монографія]. – Полтава : ТОВ НВП «Укпромторгсервіс», 2013. – С. 43–52.

7. Кохан В. В. Система фінансово-економічної безпеки підприємства / В. В. Кохан // Управління розвитком. – 2014. – № 14. – С. 124–126.

8. Бехтер Л. А. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства / Л. А. Бехтер // Зимові читання, присвячені ідеям П. П. Німчинова та І. В. Малишева : Х Всеукр. наук. конф., присвячена видатним ученим в галузі бухгалтерського обліку д.е.н., проф. І. В. Малишеву, д.е.н., проф. П. П. Німчинову : тези доп. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – С. 138–139.

9. Столбов В. Ф. Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки будівельних підприємств / В. Ф. Столбов, Г. М. Шаповал // Комунальне господарство міст : наук.-техн. збірник. – 2013. – № 111. – С. 103–108.

10. Павлик Т. І. Особливості організації управління фінансово-економічної безпеки торговельного підприємства / Т. І. Павлик. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.confcontact.com/2013-problemi-novoj-ekonomiki/3-pavlik.htm>.

11. Поіменне голосування про проект Закону про службу безпеки суб'єктів господарювання та інших юридичних осіб (№ 5738)

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: [golos?g_id=1505704&n_skl=4](http://golos.g_id=1505704&n_skl=4).
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/radan_gs09/ns_arh_

Гаруст Ю. В. Фінансово-економічна безпека підприємства АПК: теоретико-правові аспекти / Ю. В. Гаруст, А. І. Перелазний // Форум права. – 2015. – № 5. – С. 39–44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_5_8.pdf

Розглянуто різні думки науковців щодо визначення поняття фінансово-економічної безпеки підприємства. На основі дослідження даної категорії за різними підходами запропоноване визначення фінансово-економічної безпеки підприємства АПК. Визначено систему фінансово-економічної безпеки підприємства АПК та її основні складові. Висвітлено особливості управління системою фінансово-економічної безпеки підприємства АПК та аспекти її організації. Виявлено проблеми правового забезпечення системи фінансово-економічної безпеки підприємства АПК та запропоновано шляхи їх вирішення.

***

Гаруст Ю.В., Перелазный А.И. Финансово-экономическая безопасность предприятия АПК: теоретико-правовые аспекты

Рассмотрены различные мнения ученых относительно определения понятия финансово-экономической безопасности предприятия. На основе исследования данной категории по разным подходам предложено определение финансово-экономической безопасности предприятия АПК. Определена система финансово-экономической безопасности предприятия АПК и ее основные составляющие. Освещены особенности управления системой финансово-экономической безопасности предприятия АПК и аспекты ее организации. Выявлены проблемы правового обеспечения системы финансово-экономической безопасности предприятия АПК и предложены пути их решения.

***

Harust Yu.V., Perelazny A.I. Financial and Economic Security of Enterprises of Agricultural Sector: Theoretical and Legal Aspects

The article describes different opinions of scholars as to definition of financial and economic security of the enterprise. On the ground of research of this category on different approaches it was proposed to determine the financial and economic security of the agricultural sector. It was defined the system of financial and economic security of enterprises of the agricultural sector and its main components. The peculiarities of management of system of financial and economic security of the enterprises of the agricultural sector and aspects of its organization were described. Problems of legal support of system of financial and economic security of enterprises of the agricultural sector were identified and were proposed solutions to them.